

Gülpâyigânî'nin *el-Vesâ'il* ve *el-^cUr-^vvetü'l-vüşkâ* üzerine yazdığı muhtelif hâşiyeleri yanında en meşhur eseri, fikhin hemen bütün konularındaki fetvalarını ihtiva eden Farsça *Tavzîhu'l-mesâ'il*'dir (Kum, ts.). Eserin bazı bölümleri Şirali Bayat tarafından Türkçe'ye çevrilerek *Özet İlmihal* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1992).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed-i Râzî, *Âşârü'l-hüccce*, Kum 1374/1954, II, 71-72; a.m.f., *Gencîne-i Dânişmendân*, Tahran 1352, II, 31-36; Ali Devvânî, *Nehzât-i Rûhâniyyûn-i İrân*, Kum, ts., III, 265-266; IV, 49-50; VI, 288; IX, 115-118, 263-265; X, 299; Shahrouh Akhavi, *Religion and Politics in Contemporary Iran*, Albany 1980, s. 100, 170; M. M. J. Fischer, *Iran from Religious Dispute to Revolution*, Cambridge 1980, s. 80-82, 91-94; M. Momen, *An Introduction to Shi'i Islam*, New Haven 1985, s. 195, 291-292, 312; Hamîd-i Rûhânî, *Berest ve Tahlîl ez Nehzât-i İmâm Hümeynî*, Tahran 1364 hş./1985, tür.yer.; Shaul Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*, New York 1986, s. 204, 213; G. R. G. Hambly, "The Pahlavî Autocracy: Muhammad Rızâ Shah, 1941-1979", *CHIr.*, VII, 291; Hamid Algar, "Religious Forces in Twentieth-century Iran", a.e., VII, 751.

HAMİD ALGAR

GÜLŞEHRÎ

(گلشهری)

(ö. 717/1317'den sonra)

Mutasavvî şair.

Kaynaklarda hayatına dair pek az bilgi vardır. Hakkında bilinenler, kendi eserlerindeki bazı kayıtlarla kendinden sonra yaşamış Ahmedî (ö. 815/1412-13), Hatiboğlu (ö. 838/1435'ten sonra) ve Kemal Ümmî (ö. 880/1475) gibi birkaç şairin şiirlerinde rastlanan birtakım sözlerden ibarettir.

717'de (1317) kaleme aldığı *Mantku't-tayr*'daki bazı beyitlerden (nşr. Ağâh Sırrı Levend, s. 172, 173) onun Kırşehir'de (Gülşehir) zâviye sahibi, müridi çok ve bütün şehir halkınca tanınan, evinde her gece semâ yapılıp, saygıyla eli öpülür meşhur bir şeyh olduğu öğrenilmektedir. Hârizm'den gelip Kırşehir, Eskişehir ve Ankara dolaylarına iskân edilmiş Oğuz boylarından birine mensup olduğu sanılan Gülşehir'nin Kırşehir'e ne zaman yerleştiği belli değildir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin ölümünden sonra Sultan Veleddin, kendisini Mevlevî tarikatını yaymak ve bir zâviye kurmak üzere Kırşehir'e göndermiş olması ihtimalinden söz edilirse de (*Mantku't-tayr*, nâşirin önsö-

zû, s. 10) bu husus henüz açıklık kazanmamıştır.

Yerleştiği yerin adını kendine mahlas olarak alan şairin asıl adının Ahmed veya Süleyman olabileceği ileri sürülmektedir. Bazı araştırmacılar, *Mantku't-tayr*'ın İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi'nde bulunan nüshasının (nr. 1360) baş tarafındaki "*Kitâbü Mantku't-tayr* min kelâmî şeyhî'l-muhakkikîn mürşidî't-tâlibîn el-âlimü'l-fâzıl eş-Şeyh Ahmed el-Gülşehrî" ibaresine dayanarak şairin adının Ahmed olması gerektiği düşüncesindedirler (Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 240; Kilisli Muallim Rifat, s. 14). Fakat Gülşehir'nin gerek kendi eserlerinde gerekse hakkında bilgi veren diğer eserlerde Ahmed ismine rastlanmadığı gibi Kırşehir'de Şeyh Ahmed adında bir kimsenin türbesi de mevcut değildir. Öte yandan *Mantku't-tayr*'da Süleyman adının sık sık geçmesi ve Kırşehir'de de Şeyh Süleyman adında birinin türbesinin bulunması, araştırmacılar tarafından şairin adının Süleyman olabileceği kanaatine götürmüştür (*Mantku't-tayr*, nâşirin önsözü, s. 10-11). Kitapçı Raif Yelkenci de Gülşehir'nin, Sultan Veleddin'in halifelerinden olup 697 Muharreminde (Kasım 1297) Kırşehir'in doğusuna düşen bir yerde bir Mevlevî zâviyesi kurmuş olan Şeyh Süleymân-ı Türkmânî ile aynı kişi olduğunu ileri sürer (bk. Gölpınarlı, s. 45). Ancak *Mantku't-tayr*'da geçen Süleyman isimlerinin hemen tamamı doğrudan doğruya Süleyman peygamberle ilgili olup hiçbir yerde Gülşehir mahlasıyla birlikte zikredilmemektedir. Ayrıca Şeyh Süleyman'ın 710'da (1310) Sultan Veleddin'in ölümünden iki yıl önce vefat etmiş olduğu da anlaşılmaktadır (a.g.e., a.y.). Görüldüğü gibi şairin adı hakkındaki bilgiler kabul edilebilir olmaktan uzaktır. Gülşehir'nin *Mantku't-tayr*'ı 717'de (1317) tamamlamış olmasına ve eserin sonundaki, "Şükr ol bir Tanrı'ya ki bu kelâm / Ömrümüzden ilerü oldu tamâm" beytine (s. 298) bakılırsa onun Kırşehir'de 717'den sonraki bir tarihte ve epeyce ilerlemiş bir yaşta vefat ettiği anlaşılır.

Eserlerinden Gülşehir'nin İslâmî ilimler yanında matematik, mantık ve felsefeye de vâkır olduğu anlaşılmaktadır. Birçok seyahat yaptığını, kendinden önce yaşamış ve kendi zamanındaki şairlerin şiirlerini okuduğunu söyleyen Gülşehir (bk. Sadeddin Kocatürk, s. 31, 321-323) en çok Mevlânâ, Attâr, Senâî, Sa'dî ve Nizâmî'nin tesirinde kalmıştır. Özellikle Mevlânâ'dan çok etkilenmiş olması

onun Mevlevî olabileceğini akla getirirse de gerek Mevlevî kaynaklarında gerekse silsilenâmelerde bunu doğrulayan bir kayda rastlanmamaktadır (a.g.e., s. 32). Buna karşılık geniş bir tasavvuf kültürüne sahip olan Gülşehir'nin Ahî Evran'ın talebelerinden olması muhtemeldir.

701'de (1301) Farsça olarak yazdığı *Feleknâme*'den sonra şöhret kazanan Gülşehir kendisini Senâî, Attâr, Nizâmî, Sa'dî, Mevlânâ ve Sultan Veleddin gibi büyük şairlerin takipçisi saymakta ve onlarla aynı daire içinde görmektedir. Onun hem şeyh hem de şair olarak kendini tasavvuf ve edebiyat âleminin en büyük simaları arasında zikretmesi dikkati çekmiş ve bu yönü bazı şairlerce tenkit edilmiştir. Bunlar arasında Ahmedî, Gülşehir gibi başka şairleri taklit etmediğini, yazdıklarının doğrudan doğruya kendisine ait bulunduğunu, Gülşehir gibi kendini beğenmiş bir kimse olmadığını söyleyerek onu eleştirmektedir. Fakat Ahmedî'nin edebî şahsiyetinin teşekkülünde ve eserlerinde Gülşehir'nin tesiri açıkça görülmektedir (*İA*, I, 220; *Mantku't-tayr*, nâşirin önsözü, s. 5). Bu durum, Gülşehir'nin dönemin en mühim şahsiyetlerinden biri olarak anılmaya değer bir şair olduğunu gösterdiği gibi, *Mecmûatü'n-nezâir* ve *Câmiu'n-nezâir* gibi sonraki asırların tanınmış bazı şair mecmularında manzumelerinin yer alması, onun şöhret ve tesirinin XVI. yüzyıl başlarına kadar devam ettiğini ortaya koymaktadır (Köprülü, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, s. 12).

Devrindeki birçok şairin, Türkçe'nin Arapça ve Farsça'ya nisbetle kaba ve ifade bakımından kabiliyetsiz olduğu yolundaki görüşlerinin aksine fikir yürüten hemen hemen tek şair Gülşehir'dir. Ferîdüddin Attâr'ın *Mantku't-tayr*'ını Türkçe'ye aktarırken alelade bir tercümeden ziyade, Türkçe'nin bütün imkânlarını kullanarak âdeta orijinal bir eser ortaya koyduğunu ve Türk dilinde daha önce bu kadar güzel bir eser meydana getirilmediğini söyleyerek övünmesi (s. 296), onun şuurlu ve idealist bir kişi olduğunu göstermektedir. Ayrıca eserleri didaktik ve süfiyâne bir mahiyet taşıdığı halde dilinin sade ve temiz, üslubunun itinalı ve canlı, nazımının ise devrine göre oldukça pürüzsüz oluşu, onun sanat kabiliyeti hakkında yeterli bir fikir verir. Gülşehir'nin, Yunus Emre'den sonra zamanının duyguca kuvvetli olduğu kadar usta bir şairi olarak da çağdaş-

ları arasında önemli bir yer tuttuğunda şüphe yoktur.

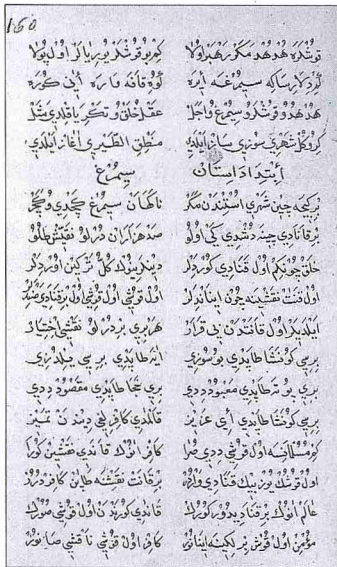
Eserleri. 1. Feleknâme. İlhânî Hükümdarı Gâzân Han adına 701'de (1301) Farsça olarak mesnevi tarzında ve "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılmış bir eserdir. Kelâm ilminin en önemli bahisleri arasında yer alan mebd ve meâd konusunu işlendiği kitap, yaratılmışların en yücüsü olan insanlığına nereden geldiğini ve nereye döneceğini anlatmak gayesiyle kaleme alınmıştır. Tasavvufî mahiyeti yanında ahlâkî yönüyle de dikkati çeken *Feleknâme*'de Kur'ân-ı Kerim'in birçok âyetine telmihte bulunan Gülşehrî, Mevlânâ'nın *Meşnevî*'sinden de geniş ölçüde faydalanmıştır. Eserin 843 (1439) yılında istinsah edilmiş tek nüshası Ankara İİ Halk Kütüphanesi'ndedir (nr. 817). Sadettin Kocatürk tarafından üzerinde doçentlik çalışması yapılan eser, Farsça metni ve Türkçe tercümesiyle birlikte *Gülşehrî ve Feleknâme* adıyla yayımlanmıştır (Ankara 1982).

2. Kerâmât-ı Ahî Evran. Aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmış 167 beyitlik Türkçe bir mesnevidir. Eserde Ahî Evran, cömertliğiyle tanınan Hâtim et-Tâî ile mukayese edilir. Daha önce *Feleknâme*'de ele aldığı bazı konuların genişletilmiş şekli olan bu mesnevinin 701'den (1301) sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Yahyâ b. Halîl'in *Fütüvvetnâme*'si içinde yer alan (Taeschner, s. 6) ve *Mantku't-tayr*'dan alınma birtakım beyitleri de ihtiva eden bu mesnevi Franz Taeschner ilkin *Ein Mesnevî Gülscheris auf Achi Evran (Kerâmât-i Ahî Evrân töbe şerâhü)* adıyla yayımlamış (Hamburg 1930), sonradan Raif Yelkenci mesnevinin

daha doğru, fakat eksik bir nüshasını bulunca eserin Gülşehrî'ye aidiyetinin şüpheyle karşılanması üzerine (*Mantku't-tayr*, nâşirin önsöz, s. 14) Taeschner mesneviyi tekrar ele alarak birinci neşirde eksik bıraktığı kısımları tamamladığı gibi *Mantku't-tayr*'daki beyitlerle de karşılaştırarak metni Almanca tercümesiyle birlikte yeniden yayımlamıştır (bk. bibl.).

3. Mantku't-tayr. Ferîdüddin Attâr'ın aynı addaki eserini esas alarak meydana getirdiği, vahdet-i vücûd inancını işleyen alegorik bir mesnevidir. *Gülşennâme* adıyla da anılan eserin beyit sayısı nüshalara göre 4931 ile 5029 arasında değişmektedir. Gülşehrî eserinde Attâr'ın mesnevisinde olduğu gibi aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbını kullanmıştır. Tevhid mahiyetindeki bir girişten sonra "İbtidâ-i Dâstân-ı Sîmurg" başlığı altında kuşların padişahı olduğuna inanılan sîmurgun özellikleri anlatılarak konuya girilir. Bülbül, papağan, tavus, hü-mâ, kaz, doğan, keklik ve baykuş gibi adı zikredilen ve zikredilmeyen bütün kuşlar padişahlarını aramak için toplanırlar; hüdhüd de aralarına katılır. Hüdhüd öteki kuşlardan farklı yönleri bulunan bir kuştur. Diğer kuşların kendisine yoldaş olmaları halinde Kafdağı'nın ardındaki padişahları sîmurga ulaşabileceklerini söyler. Fakat öteki kuşlar, hüdhüde çeşitli sorular sorup itirazlarda bulunarak sîmurga erişemeyecekleri endişesiyle yola çıkmak istemezler. Hüdhüd, bütün kuşların sorularına ayrı ayrı cevaplar verip onların tereddütlerini gidermeye çalışır. Sonunda hüdhüdün kılavuzluğunda padişahları sîmurgu aramak için çok uzun ve zahmetli bir yolculuğa

çıkırlar. Yolculuk esnasında kuşların bir kısmı bir saray görerek orada kalır, bir kısmı da bir çeşme başına konar. Bazısı bir güzel yüz görüp onun peşinden gider; bazısını da dağ başında kurt kapar. Böylece kuşların çoğu telef olur ve ancak çok az bir kısmı aradığı padişahın bulunduğu yere ulaşabilir. Karşılarına çıkan saraydan sîmurgu görmek üzere içeri girince kendilerinden başka kimse bulunmadığını görürler. Nihayet sîmurgun kendilerinden, kendilerinin de ondan başka bir şey olmadığını anlarlar. Eserde hüdhüd akli, kuşlar halkı, sîmurg da Hakk'ı temsil etmektedir. Mesnevinin "Der Hâtîme-i Kitâb-ı Mantku't-tayr" başlıklı son bölümünde eserin telif tarihi (717/1317), adı ve yazılış sebebi açıklanır (s. 295-297). Gülşehrî'nin belirttiği gibi *Mantku't-tayr*, Türk diliyle Farsça'dan daha güzel bir eser yazılabileceğini ortaya koymak maksadıyla kaleme alınmıştır. Bu bakımdan mesnevi bir telif değeri taşımaktadır. Gülşehrî, esas konuya sadık kalmakla beraber eserini Attâr'ın *Esrarnâme*'si ile Mevlânâ'nın *Meşnevî*'si, *Kâbüsnâme*, *Kelîle ve Dimne* gibi kaynaklardan aldığı hikâye ve fıkralarla zenginleştirmiştir (Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 269). Ayrıca devrinin içtimâî ve ahlâkî düşüncelerini de katmak suretiyle *Mantku't-tayr*'ı orijinal bir eser haline getirmeye çalışmıştır. Eserin kurgusunu esas itibarıyla kuşların hüdhüde soruları ve hüdhüdün bunlara verdiği cevaplar oluşturmaktadır. Bu soru ve cevaplar arasında konuyla ilgili olarak birçok hikâye yerleştirilmiştir. Gülşehrî bu hikâyelerin çok az bir kısmını Attâr'dan almıştır. Hüdhüd ile öteki kuşlar arasında cereyan eden konuşmalarında ve araya konulan bu hikâyelerde birçok ahlâkî öğüde yer verilerek tasavvuf merhaleleri ve terimleri öğretilmektedir. Öte yandan eserde fütüvvet ve ahîlik konusu da başlı başına bir yer tutmaktadır. Devrine göre sade bir dil kullanılan ve zengin bir muhayyileye sahip olan Gülşehrî'nin *Mantku't-tayr*'da itinalı ve canlı bir anlatımı vardır. Eserde hissedilir bir lirizmin bulunduğu, en mücerred ahlâkî nasihatleri verirken bile müellifin okuyucuya bedîî bir heyecan verdiği kabul edilmektedir (a.g.e., s. 241, 269). İstanbul Arkeoloji Müzeleri (nr. 1360; 236 [leksik]), Süleymaniye (Fâtiḥ, nr. 2557, vr. 159^b-256^a) ve Türk Dil Kurumu (nr. A-120, başı eksik) kütüphanelerinde yazma nüshaları mevcut olan *Mantku't-tayr*'ın ayrıca Raif Yelkenci

Gülşehrî'nin *Mantku't-tayr* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtiḥ, nr. 2557, vr. 159^b-160^a)

nüshası da bulunmaktadır. Müjgân Cunbur bu nüshalara dayanarak eser ve müellifi üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.). Ayrıca Ağâh Sırrı Levend, Raif Yelkenci nüshasını bir önsözle birlikte tıpkıbasım halinde yayımlamıştır (Ankara 1957). 4. *‘Arûz-ı Gülşehrî*. Farsça olarak kaleme alınan on altı varaklık bir risâledir. Eserde çeşitli aruz kalıplarının terkip ve teşkilinden bahsedilmekte ve bunlarla ilgili örneklere yer verilmektedir. Bu risâle ilk defa Kilisli Rifat Bilge tarafından bulunup ilim âlemine tanıtılmıştır (*Ferhengnâme-i Sa’dî Tercümesi*, s. 15). Eserin bilinen tek yazma nüshası Millet Kütüphanesi’nde bulunmaktadır (Ali Emîrî, Farsça Yazmalar, nr. 517, vr. 46^b-61^b). Gülşehrî *Mantku’t-tayr*’da (s. 296), “Değme ilme aklı yetiren biziz / Kim Kudûrî nazma getiren biziz” beytiyle bir Kudûrî tercümesinden söz ediyorsa da eser bugüne kadar ele geçmemiştir.

Gülşehrî’nin bu eserlerinden başka kaside, gazel ve beyit şeklinde müstakil olarak kaleme aldığı bazı şiirlerine de rastlanmaktadır. Bunlardan *Kerâmât-ı Ahî Evran* nüshasında yer alan iki gazeli F. Taeschner tarafından yayımlanmıştır (“Zwei Gazels von Gülşehrî”, *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 479-485). Diğer manzumelerinden üçü Eğridirli Hacı Kemal’in *Câmiu’n-nezâir*’inde (Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5782, vr. 152^b [yirmi dokuz beyit], vr. 164^b [on iki beyit], vr. 288^b [on yedi beyit]), bir başkası Ömer b. Mezdî’nin *Mecmûatü’n-nezâir*’inde (nşr. Mustafa Canpolat, Ankara 1982, s. 139-140 [dokuz beyit]), bir tanesi *Mantku’t-tayr* içerisinde (TDK Ktp., nr. A-120, vr. 169^a), [dokuz beyit]), bir beyti de Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa’nın *Kenzü’l-küberâ*’sında (nşr. Kemal Yavuz, *Kenzü’l-küberâ ve Mehekkü’l-ulemâ*, Ankara 1991, s. 58) yer almaktadır. Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki bir yazmada da bir şiiri bulunmaktadır (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4311, vr. 197^a [dokuz beyit]).

F. Taeschner, Gülşehrî’nin *Gülşennâme* adlı bir eserinin daha bulunduğunu söylemekteyse de (*Fuad Köprülü Armağanı*, s. 480) bu isim, *Mantku’t-tayr*’ın müellif tarafından kaydedilen öteki adından başka bir şey değildir. Nitekim Gülşehrî eserinde, “Biz bu *Gülşennâme*’de kim eyledik / Dükeli ilm istilâhın söyledik” demektedir (s. 297). Öte yandan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde (Koğuşlar, nr. 950) *Mecmûa-i Latîfe* adlı eser içinde yer alan ve Gülşehrî’ye ait

olarak gösterilen (Karatay, II, 88) *Gevher-nâme*, *Leylâ vü Mecnûn* mesnevileriyle öteki manzumelerden hiçbirinin Gülşehrî’ye ait olmadığı anlaşılmıştır (Sadettin Kocatürk, s. 41).

BİBLİYOGRAFYA :

Gülşehrî, *Mantku’t-tayr* (nşr. Ağâh Sırrı Levend), Ankara 1957, ayrıca bk. nâşirin önsözü, s. 5-32; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 240-241, 268-270, 400; a.mlf., *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul 1926), İstanbul 1980, s. 346; a.mlf., *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, İstanbul 1928, s. 11-12; a.mlf., *Eski Şairlerimiz, Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1934, s. 24-25; a.mlf., “Ahmedî”, *IA*, I, 220; Kilisli Muallim Rifat, *Ferhengnâme-i Sa’dî Tercümesi*, İstanbul 1340-42, s. 14-16; Hıfzı Tefvik v.dğr., *Türk Edebiyatı Nümüneleri*, İstanbul 1926, s. 146-150; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 81-82; Müjgân Cunbur, *Gülşehrî ve Mantku’t-tayr*’ı (doktora tezi, 1952), AÜDTCF; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 45; F. Taeschner, “Zwei Gazels von Gülşehrî”, *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 479-485; a.mlf., *Gülşehrîs Mesnevi auf Achi Evran, den Heiligen von Kirschehir und Patron der türkischen Zünfte*, Wiesbaden 1955; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 88; Sarton, *Introduction*, III, 625, 626; W. Björkman, *Die Altosmanische Litteratur*, Wiesbaden 1964, s. 413-414; Aydın Sayılı, “Gülşehrî’nin ‘Leylek ile Bülbülün Hikâyesi’ Adlı Manzumesi”, *Necatî Lugal Armağanı*, Ankara 1968, s. 537-554; Hamit Araslı, “Gülşehrî ve Genceli Nizâmî”, *XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1966*, Ankara 1968, s. 29-37; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 166-174; Banarlı, *RTET*, I, 377-380; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 127, 138; Âmil Çelebioğlu, *Sultan II. Murad Devri (824-855/1421-1451) Mesnevileri* (doçentlik tezi, 1976), Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, s. 31-32; V. M. Shepherd, *The Turkish Mystical Poet Gülşehrî with Particular Reference to his Mantik al-Tayr*, Cambridge 1979; Sadettin Kocatürk, *Gülşehrî ve Felek-nâme*, Ankara 1982; *Büyük Türk Klasikleri*, I, 273-276; Mustafa Özkan, *Cinânî, Cilâu’l-kulûb*, İstanbul 1990, s. 4, 15; Günay Kut, “Lisanımız ve İnsanımız-I”, *KAM*, XVII/2 (1988), s. 48; a.mlf., “Mantku’t-tayr”, *TDEA*, VI, 142-143; Hasibe Maziçoğlu, “Türk Edebiyatı (Eski)”, *TA*, XXXII, 89-90; Helmut Ritter, “Attâr”, *IA*, II, 8-9; Abdullah Uçman, “Gülşehrî”, *TDEA*, III, 397.

MUSTAFA ÖZKAN

GÜLŞEN-İ ENVÂR

(گلشن انوار)

Taşlıcalı Yahyâ’nın

(ö. 990/1582)

dini-ahlâkî ve tasavvufi konulardan bahseden mesnevisi.

Taşlıcalı Yahyâ’nın hamsesinde yer alan mesnevilerin sonuncusudur. Konusu, vezni ve ana bölümlerden sonra gelen kısa hikâyeleriyle mesnevi edebiyatında

Nizâmî-i Gencevî’nin *Mağzenü’l-esrâr*’ı tipindeki eserler arasında yer alırsa da plan bakımından bunlardan farklıdır. Bu eserlerde görülen “önce bir makale, sonra bir hikâye” şeklindeki kompozisyon düzeni *Gülşen-i Envâr*’da bulunmamaktadır. Yahyâ Bey’in bu mesnevisi, plan ve muhteva açısından aynı dönem şairlerinden Bursalı Rahmî’nin *Gül-i Sadberg*’ine benzer.

Gülşen-i Envâr, aruzun “müfteilün müfteilün fâilün” kalıbıyla yazılmış olup çeşitli nüshalarına göre 2950-3000 beyitlik bir mesnevidir. Eserin başında önce besmeleye dair üç manzume ile üç tevhid, üç münâcât, biri mi’râciyye üç na’t yer almaktadır. Bunları, mesnevinin Kanûnî Sultan Süleyman’a ithaf edildiğini gösteren methiye ile “sebeb-i telîf” kısmı takip eder. Yahyâ Bey bu kısmımda hayatı hakkında bilgi verir. Burada, hamse türünün dört büyük şairi olan Nizâmî-i Gencevî, Emîr Hüsrev-i Dihlevî, Molla Câmî ve Ali Şîr Nevâî’yi anarak yaptığı mukayesede kendini onlardan üstün görür. Şair, teftiş görüp tevliyeti elinden alındıktan sonra Allah’a yönelerek tamamen uzlete çekildiğini, bu arada gönlünün tevhid nuruyla dolup velâyet mertebesine ulaştığını, kendisinde Allah’ın celâl sıfatının tecelli ederek düşmanlarını târûmar ettiğini, bu teftişten sonra zeâmet sahibi olduğunu söyler. Gayesinin seyrü sülûkünü anlatmak, sâliklerin mertebelerini, sûfilerin vecd hallerini, keşf ve kerâmetlerini idrak etmeyenlere açıklayıp öğretmek olduğunu bildirir. Ardından dervişlik yoluna nasıl girdiğini anlatır. Mürşidi Mehmed Dede’nin adını ilk olarak burada açıklar. Daha sonra asıl konuların işlendiği bölüm gelir. Eser dört “fasıl” ve yedi “mertebe”den ibarettir. Her fasıl ve mertebenin sonunda ele alınan konuyla ilgili hikâyelere yer verilmiştir.

Gülşen-i Envâr’ın birinci faslı padişahların nasıl davranması gerektiği hakkındadır. Burada padişahlarla ilgili sekiz hikâye anlatılmıştır. Gafilleri uyarmak ve yetişkinlere öğüt vermek üzere kaleme alınan ikinci fasılda konu “hikâyet”, “temsîl”, “mev’iza”, “tenbih” gibi başlıklar taşıyan dokuz parça ile örneklendirilmiştir. Üçüncü fasılda şair, dünya sevgisinin âhîret için eziyet ve sıkıntı kaynağı olduğunu beş hikâye ile açıklar. Eserin son faslı kanaate ayrılmıştır. Şair bu konuyu da “hikâyet”, “temsîl”, “tenbih”, “ibret” gibi başlıklar taşıyan hikâyelerle süsler. Bu ikinci derecedeki başlıklar